

Др Павао Анђелић

BARONES REGNI И ДРЖАВНО ВИЈЕЋЕ СРЕДЊОВЈЕКОВНЕ БОСНЕ

Међу свим јужнословенским земљама, Босна је, без сумње, најпогодније подручје за изучавање архаичних форми у организацији политичке власти и друштвеног система уопће. Сви државни организми, који су се, у дугом временском раздобљу од VII до XV стољећа, развијали у сусједству Босне, били су отворени снажним утјецајима са разних страна и подложни великим осцилацијама у карактеру политичке организације. Тако се, нпр., у Хрватској јединствена државна организација из времена народних владара, крајем XI вијека распада на готово самосталне феудалне области или домене у којима се централна власт угарских Арпадовића врло слабо осјећа. У XIV стољећу Анжувинци почињу са увођењем нове организације власти, конципиране на сасвим новим темељима. У српским земљама се у честим интервалима јављају снажни упливи западноевропског и бизантског државног система. У Босни је основни развитак текао споро, али, мање-више, органски и у јединственој узлазној линији, без драстичних колебања или скокова. Стога су бројне државноправне институције и организационе форме у Босни дуго задржале карактер архаичности, изворности и специфичности. При томе је сасвим разумљиво да су опћа друштвена кретања тадашње Европе кроз небројане поре продирале и у Босну; значајно је, ипак, да је и рецепирање тих уплива у Босни показало одређене занимљиве специфичности.

Међу такве босанске специфичности спада и збор великаша, односно колегијум – *barones regni* *Воспае*, који је представљао, не само посебан сталеж у феудалној хијерархији него је, као цјелина, сачињавао државно вијеће, највиши орган власти у босанској држави.

Појам *ријечи барун* довољно је познат у повијести читаве средњовјековне Европе. Као мали подсјетник, довољна је енциклопедијска дефиниција, коју је дао још Владимир Мажуранић у својим *Приносима за хрватски правно-повијесни рјечник*: »барун, м., талијански *barone*, од средњолатинског *baro*, а ово од староњемачког *baro*, које значи *муж, човјек*; *Eittré* доказује, да је и у келтском језику *bar* = *јунак*. Од овога првотног значења развила се ријеч до ознаке за великана, достојанственика краљевој особи или двору блиска, а истом одатле назив прелази и на велике посједнике који нису дворани, великаше одлична рода, док напослетку постаје пуким насловом, што га владалац с правом насљедства подјељује. Потекла је ријеч

из франачког државног састава». – Са овом основом и овим значењем ријеч барун је реципирана у све европске језике.

У угарском феудалном поретку, као што је познато, разликовали су се *barones naturales* (као најодличнији међу племством) и *barones regni* или *barones ex officio* (*palatin*, хрватски бан, *iudex curiae* и др.).¹⁾

Најстарији спомен ријечи барун – са латинском основом *baro* – код Јужних Славена долази у листини хрватског краља Звонимира из 1076. године.²⁾ У самој Босни, колико знамо, овај термин је засвједочен тек у XIII стољећу, за вријеме бана Нинослава.³⁾ Од тога времена ријеч се сусреће спорадично, али у XV стољећу, и сам термин и појам – постао је врло чест и готово устаљен.

Важно је напоменути да овај термин долази само у изворима на латинском и талијанском језику; у хрватски, односно српски језик улази тек од XVI стољећа,⁴⁾ а средњовјековни извори босанског поријекла на народном језику не употребљавају га никако.

Успркос тако касном реципирању, мислим да је и у хрваткосрпском језику овај термин најадекватнији и најпогоднији да означи сталешки и политички статус највишег господујућег слоја у хијерархији босанског феудалног друштва.

Идентификација збора великаша – баруна као државног вијећа и оштро издвојеног слоја највише аристократије – спада у битна питања државне и правне повијести средњовјековне Босне. То је у исто вријеме и кључ за разумијевање великог дијела друштвених кретања и специфичности које карактеризирају средњовјековну босанску повијест.

Улога збора великаша у политичким збивањима средњовјековне Босне била је врло активна и значајнија него у било којој другој државној заједници код Јужних Славена. Не би се могло рећи да досадашњи историчари нису запажали ове активности и да нису на њих често указивали. Међутим, иако се, у ствари, радило о сасвим јасно институционализираној организацији државног вијећа, историчари су тај феномен објашњавали као дјелатност неодређене, и, у случајној констелацији формиране, групе великаша. Има случајева да је употребљаван и релативно адекватан термин (нпр. збор велможа), али се нигдје није дала посебна дефиниција и указало на устаљену организацију тога збора.

Први, и до сада једини *повјесничар*, који је систематски приступио проучавању интезивне политичке дјелатности босанских великаша и уопће феудалаца, био је *Михаило Динић*. Као један од најбољих познавалаца босанске повијести уопће, Динић је недвосмислено доказао да се у основи ове политичке активности крије сасвим одређена организација; односно институција. Он је исцрпно описао и функцију те институције, али када је требало да је и коначно идентифицира, Динићу се, по нашем мишљењу, поткра-

1. Владимир Мажуранић, о. с., с. в. барун.

2. F. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquum illustrantia*, Zagrabiae 1877, 104.

3. T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Chroaciae, Dalmatiae et Slavoniae*, IV, 239.

4. Рјечник хрватског или српског језика Југославенске академије знаности и умјетности, sub voce – barun.

ла грешка. Он је, наиме, закључио да су босански великаши радили у оквиру сабора, а да су формално право судјеловања у раду сабора имали сви племенити људи, дакле – сва властела и властеличићи.⁵⁾ Главни објашњење, како се методичном, педантном и акрибичном Динићу могла поткрасти оваква грешка, вјеројатно је околност да се није у пуној мјери користио богатим документарним материјалом који пружају спискови свједока на босанским повељама; он, наиме, није обраћао довољно пажње на фактор наследности и практичне затворености круга највише аристократије у Босни. – Резултате Динићевих истраживања прихватили су сви историчари који су се, бар успутно, бавили овом проблематиком.

Будући да се ради о великом ауторитету јужнословенске историографије, ми ћемо се тијekom излагања осврнути и на најважније документе који су битно утјецали на формирање Динићевих закључака.

Кронолошки оквир наших разматрања обухваћа, углавном, вријеме од почетка XIV до друге половине XV стољећа. Постоје докази да су босански великаши – *baguni* наступали као посебно организирана политичка снага још у XI вијеку,⁶⁾ али оскудица извора не дозвољава да се њихова функција и структура проучава у детаљима и на широј основи.

Најважнији и најисцрпнији извори за упознавање стварног састава збора великаша, без сумње, су спискови »свједока« на исправама, које су издавали босански владари. Тих исправа са поименичним набрајањем свједока има нешто преко 50.⁷⁾ Одавна је запажено да свједоци босанских по-

---

5. Студија др Михаила Динића објављена је као посебно издање Српске академије наука у Београду 1955. г., под насловом *Државни Сабор средњовековне Босне*.

6. *Magnates Bosnae* спомињу се још у *Љетопису попа Дукљанна* у вези са догађајима X стољећа. Фердо Шишић, *Љетопис попа Дукљанна*, посебно издање Српске краљевске академије, књ. LXVII, Београд – Загреб 1928, стр. 312.

7. Ове повеље објављене су у слиједещим издањима:

Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, први део, Београд 1929: стр.: 7 – 9, 9 – 10, 43 – 45, 45 – 47, 72 – 74, 75 – 82, 83 – 85, 169 – 170, 170 – 171, 172 – 175, 177 – 178, 239 – 240, 419 – 420, 421 – 423, 424 – 426, 433 – 434, 490 – 495, 437 – 439, 554 – 557, 557 – 562, 503 – 504, 504 – 508, 512 – 513; Љ. Стојановић, о. с., други део, Београд 1934, 115 – 117, 118 – 120, 162 – 165. Шиме Љубић, *Листине о одношајих између јужнога славенства и Млетачке републике*, Загреб, IV, 280 – 282; V, 39 – 40; VII, 240. Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, – Viennae 1858, 224 – 225, 226 – 227, 247 – 250, 438 – 440.

L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig, 1914, 7 – 8, 14 – 15, 229 – 231, 21 – 22, 19 – 20, 23 – 24, 25, 26 – 27.

Др Људевнт Талоци, *Гласник Земалског музеја у Сарајеву 1897*, 183 – 191.

Конст. Јиречек, *Споменик Српске краљевске академије XI*, Београд 1892, 32 – 33.

Ђ. Шурмин, *Хрватски споменици 1 (1100 – 1499)*, Загреб 1898, 83 – 84, 85 – 86, 95 – 98.

E. Fermezdžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica, Zagrabiae* 1892, 87 – 89, 150 – 151.

Судјеловање свједока у доношењу одлуке могло је бити савјетодавно или конститутивно. Оне исправе, из којих се види да је судјеловање свједока било само консултативно, овдје нас не занимају; свједоци ових исправа узети су из редова дворског апарата или из састава дворског (владарског) савјета, број им је релативно мали, чланство у државном вијећу није било обавезно; њихова главна функција је посвједочење аутентичности исправе и одговарајуће одлуке, а писмено навођење њихове савјетодавне улоге у доношењу одлуке првенствено је образлагање претходног поступка. По садржају, то су: разне административне одлуке, разрјешнице у оквиру финансијског пословања, приватни уговори и сл. Свечане исправе у својој експозицији, по правилу, наводе да је одлука донесена »пристан-

веља не посвједочују само аутентичност исправе; они су, како се то види и по самоме садржају, судјеловали и у доношењу одлуке о којој исправа говори, а у исто вријеме преузимали, заједно са издавачем (владаром) – одговорност за њезину реализацију.⁸⁾

Ови пописи свједока дозвољавају да се од прве половине XIV стољећа, па све до пада Босне, континуирано прати судјеловање појединих великашких родова у раду државног вијећа. На тај се начин и практично провјерава, како наследност чланства у збору великаша, тако и затвореност тога круга феудалне аристократије.⁹⁾

Неколико десетина *дубровачких извора* сугласно свједоче да је најопћенији латински термин за босанске великаше био назив баро (талијански – *баро*)¹⁰⁾ и да је тиме био сасвим јасно дефиниран и опћи положај великаша у феудалној хијерархији и њихово чланство у државном вијећу.

То исто важи и за, иначе малобројније, *изворе угарског поријекла*.

Анализа овако бројних извора (којих би према оријентационој процјени могло бити око стотине) показује да је и састав и надлежност и политичка снага збора велможа био сасвим дефиниран појам, недвосмислено познат и јасан, како у Босни, тако и у сусједству. Овакву оцјену извора могуће је провјерити и конкретним хисторијатом бар двије трећине великашких родова, и то претежно праћењем њихова рада у државном вијећу кроз више генерација.

ком« потписаних »свједока«, који су уједно и »ручници« (јамци) за њезино извршење. По садржају ове се исправе односе на:

- подјеливање феудалних посједа,
- давање у феуд јавних служби,
- феудалне завјернице,
- међународне уговоре у форми повеља (заповиједи).

По формалној снази, на прво мјесто долазе феудалне даровнице, а затим завјернице и међународни уговори. Број свједока варира од 8 – 20, иако их је најчешће 12. Али, оно што је најважније сви »свједоци« ових повеља су из реда великаша – чланова државног вијећа. И већина пристава, гдје су они посебно издвојени, потјече из круга великашких родова. Забиљежени су и случајеви да је одлука донесена у сугласности са *барунима* (дакле члановима вијећа) – и то је наглашено у експозицији – али њихова имена нису поименично поменута. Важно је истакнути да у повеље, по правилу, нису унесена имена свих учесника у доношењу одлуке. Број поименично уписаних свједока зависио је од схваћања и захтјева заинтересираних странака, односно од опћег схваћања о томе колико је »свједока« потребно да би се осигурало извршење одлуке или доказала аутентичност исправе. Ово схваћање, а и одговарајуће инсистирање, овисило је од конкретних увјета, као што су: захтјев адресата, устаљени правни обичаји, вриједност предмета о коме се одлучује и сл. Било је феудалних даровница издатих само под именом владара или уз навођење свега 2 – 3 свједока, док су, с друге стране, запажени и покушаји да се у повељу унесу имена свих чланова вијећа који су учествовали у одлучивању.

8. М. Динић, о. с., 14 – 22.

9. О томе ће више бити говора касније

10. Бројни примјери из докумената наведени су код Динића (ор.сит., стр. 7 и другдје). Међутим, није на мјесту Динићево мишљење да су се тако звала сва властела у Босни. Примјер Гргура Николића, на који се Динић позива, доказује управо супротно: Дубровчани, наиме, добро познају Николиће, а исто тако познају и статус баруна босанског краљевства, па то, као посебно важну околност, и истичу. Николићи су, свакако, један од истакнутих великашких родова и свој статус баруна задржали су бар неко вријеме и као вазали Косача. Друга је ствар што ми данас не можемо сазнати и стварни садржај тога вазалитета. Уосталом, слично је и са другим барунским родовима у Босни и Хуму (нпр. Радивојевићи –

Опћи српскохрватски назив за босанске великаше – баруне доживио је тијekom историје одређени развитак: у повељама бана Нинослава то су: »бољари«: у Твртково доба најчешће се јавља назив »властеле«: за Дабише преовлађује термин »властеле и велможани«, што се одржава и у вријеме свих каснијих краљева. Ипак, у посљедње вријеме (за Томаша и Стјепана Томашевића) све чешћи је термин – велможе. У изворима на народном језику, осим горе наведених израза, сусрећу се још и: господа русашка, велможе русага босанскога, господа.¹¹⁾ Споменици писани латинским и талијанским језиком по правилу их зову: *baroni, barones*. Овај назив толико се био усталио да је, од више десетина извора, могуће навести само њих неколико, гдје је ова ријеч (барун) употријебљена у нешто ширем значењу.¹²⁾ Од других латинских и талијанских назива, најчешћи су: *nobiles, nobili*, а затим – *proceres, magnates, zentilhuomini*.

Функција баруна као чланова државног вијећа у босанским исправама је формално означавања овим термином: свједоци, пристави, (*pristaldi*), ручници, ротници, *juratores*, добри људи, добри Бошњани. Они се: куну, присижу, јамче, свједоче, савјетују, договарају, зборе, пристају, дају вјеру господску и сл.¹³⁾

Специфични сувремени назив за збор баруна или државно вијеће је збор или станак. Повремено се сусрећу још и: *куп, зговор, свит*. Као што се види, овим терминима изражена је првенствено форма активности (вијећање, састајање), а не сам колегиј као институција, односно правна особа. У таквом смислу употријебљени су и латински, односно талијански изрази: *consilium, universale colloquium, collatio, adunacio, conseyo, consiglio, assunamento, concilio*.¹⁴⁾

Број чланова у колегију баруна, односно број великашких родова који су имали право судјеловања у вијећу велможа, био је ограничен и сувременцима у сваком случају познат. На такав закључак упућује и неколико недвосмислених изјава самих издавача свечаних исправа. Тако бан Твртко 1356. у експозицији феудалне даровнице, којом босанском бискупу потврђују посјед Дубницу, каже да је бискуп поднио тужбу у присуству његовом и (у присуству) свих његових баруна (*»... accedens ad presentiam nostram et omnium baronum nostrorum«*).¹⁵⁾

Влатковићи према Косачама, Динићи према Златоносовићима, посљедњи Павловићи према Косачама итд.).

Појава термина барун и за властелу феудалних господара Косача и Павловића, о чему Динић говори, показује само да се и конституирање феудалних области (домена) и »држава« као политичких организација вршило по узору на организацију босанске државе или по некој прастарој схеми, која је била заједничка свим територијалнополитичким организацијама у овим крајевима. По тој схеми, односно узору, баруни Косача су чланови вијећа њихове области или »државе«.

Уза све то, не треба потпуно искључити ни могућност да се термин барун понекада употребљавао и у нешто ширем значењу. Недоследност у титулатурама је довољно позната особина средњовјековног феудализма у Босни.

11. О овим називима опширније ће се говорити у биљ. 70.
12. Види горе биљ. 10.
13. О томе расправља и Динић *op. cit.* 14 – 22.
14. О томе исцрпно код Динића, *op. cit.* стр. 3 – 6.
15. Thalloczy, *Studien*, 331 – 332.

Исто значење има и навод из Тврткове повеље босанском бискупу из 1374, која је издата након савјетовања са братом, мајком и уз »једнодушну и једнаку вољу властеле наше земље« (ac nobilibus terre nostre ipanimi et pari voluntate).¹⁶)

У крајњој линији такво значење има и често употребљавани термин »сва Босна«.¹⁷)

Краљ Твртко II 1405. г., потврђујући продају Приморја Дубровнику и расправљајући о начину утврђивања ратне штете, изричито каже: »бив на купи з гдном херцегом Хрвојем сплицким и кнезом Доњих крај и с кнезом Павлом Радиновићем и с војводом Сандаљем и са всими властели и велможани русага босанског, зборив и бесједив...« И даље у истој повељи Твртко понавља »... имавше свит и цил зговор са Хрвојем, Сандалем и с ииними велможани краљевства ми са всим ако не биху у повељи именем писани...«¹⁸)

У тешкој политичкој ситуацији и сукобима до којих је дошло у Босни последије убојства кнеза Павла Радиновића 1415. г., у један мах је интервенирао чак и турски цар, позвавши на окуп све босанске великаше. Дубровачки извор о томе говори овако: »Међу босанским барунима влада највеће и смртно непријатељство због смрти покојног кнеза Павла. Због овога је Турчин Кришчија – Мехмед I – послао два своја изасланика да преговарају о миру међу реченим барунима, ради чега је наређен збор свих речених барона; овај збор није дао резултата, пошто баруни не вјерују једни другима. Кажу да је на томе збору закључено да се ухвати и свежу краља Остоја и кнез Драгиша Дињичић. Кад су краљ Остоја и кнез Драгиша ово опазили, слиједеће ноћи су побјегли са споменутог збора и због тога се босанско краљевство налази у највећем метежу и размирицама...«¹⁹)

Године 1404 (читаво) вијеће баруна било је отишло у Сану, гдје се у то вријеме налазио Хрвоје Вукчић и краљ Остоја.²⁰)

Указујући на случајеве, гдје су се на једном мјесту састали, сви чланови вијећа (багипи), желимо то истакнути као доказ да је број чланова био сасвим ограничен и да, према томе, отпада Динићева тврдња по којој би »... сва властела босанска, па чак и властеличићи, имали... право личног учешћа (viritum) на станку«.²¹) Било би наине практично немогуће окупити дословно – сву босанску властелу и властеличиће којих је морало бити на стотине.

16. Ференцић, о. с., 40 – 42.

17. Динић (о. с., 5) о томе каже: »Сва Босна, сав русаг босански – понекада краће само Босна или русаг босански – то је, ако се не ради о самој земљи или држави, властела која окупљена на станку одлучује с владоцем о државним пословима«.

18. Стојановић, о. с., I, 240.

У тексту ове повеље, као и у припремним актима који су сачувани у Дубровнику, на више се мјеста спомиње судјеловање свих босанских баруна у доношењу одлуке. На таквоме quoque инсистирају Дубровчани, а то наглашава и сам издавач повеље (Твртко II). Стога неће бити на мјесту Динићева интерпретација која ова мјеста објашњава пуком грешком у администрацији и (дијелом) представничком улогом најмоћнијих великаша.

19. Пуцић М., *Споменници србски од 1395 до 1423*, Београд 1858, Примјетбе XVII.

20. N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades*, Paris 1899, I, 103 – 104.

21. Оп. cit. 8. Заправо, властеличићи као и остала властела нижега реда од баруна могли су судјеловати само на опћем сабору, који није доносио никаквих конститутивних одлука (о

Претпостављајући да су се у интервалима од 10-так година, готово сви чланови колегија баруна, бар по једанпут, могли појавити у улози свједока на повељама, покушали смо установити *колики број великаша и практично судјелује у раду државног вијећа*; може се очекивати да бисмо тиме, барем оријентационо, добили увид и у бројно стање чланова. Одмах треба упозорити да су ови подаци само груба оријентација, јер нам за прецизније пребројавање стоје на путу: мали број исправа, мањкавост спискова свједока и непознавање генеалогичке великашких родова (што доводи до пометње, јер се један род може појавити под више презимена). Ипак нам се чини да ни оваква прерачунавања нису без сваке вриједности.²²⁾

Тако се, по деценијама, добивају овакви просједи:

- у вријеме бана Нинослава (вријеме 1240 – 1250) – 20 »бољара« (2 повеље);
- за првог деценија владе бана Стјепана II (1322 – 1333) – 31 род (4 п.);
- крајем Стјепанове владе (1345 – 1351) – 16 родова (2 повеље);
- за бана Твртка, 1353 – 1357 – 24 рода (4 повеље);
- за бана Твртка, 1366 – 1374 – 21 род (4 повеље);
- за краља Твртка I, 1378 – 1390 – 23 рода (3 повеље);
- за краља Дабише, 1392 – 1395 – 32 рода (6 повеља);
- за Остоје и Твртка II, 1398 – 1405. – 23 рода (6 повеља);
- за Стјепана Остојића и Твртка II, 1419 – 1426 – 23 рода (6 повеља);

чему ће још бити ријечи). На збору баруна, у оном смислу како га и Динић описује, властеличима нема мјеста.

Једини примјер на кога се Динић, донекле, оправдано позива је повеља краљице Јелене о укидању царина у Сланом и на Маслинама код Стона од 13. маја 1397. г. Ова повеља је издана »саветом са... велможама... с војеводом Хрвојем и са кнезом Павлом и с војеводом Сандаљем и с тепчијом Баталом и с иними многим властели и властеличима нашега краљевства« (Стојановић, *op. cit.* 240; Динић, *op. cit.* 8). – Овдје само треба упозорити да се не ради о повељи која се доноси на збору великаша, него о управном акту који је добијела сама владарица, и то након проведеног поступка. У претходном поступку био је ангажиран ужи дворски (односно владарски) савјет, а не читаво државно вијеће. (Види и бил. 7)

Од остала три примјера, два изричито спомињу *баруне*, односно, *властелу и велможе* (што је уобичајени назив), док се за долазак Стјепана Вукчића на станак у Босни 1446 *con molta bella zente* не може тврдити да је и читава пратња судјеловала у раду станка (Динић, *l. c.*), а могуће је да се радило и о сабору.

Судјеловање на станку не искључује вазалну овисност неких баруна о господарима посебних области и русага. Такав је случај са Дњиичићима, чији су сениори били Златоносовићи; са Радивојевићима, који су повремено били вазали Косача; са Владимирићима, Боровинићима и Мозолићима, који су, без сумње, били у вазалном односу према Павловићима.

22. Овдје су узети подаци само из повеља највишега реда, у којима су имена баруна – чланова државног вијећа навођена у релативно дугом континуитету.

- за Томаша 1444 – 1451   - 16 родова (3 повеље);
- за Стјепана Томашевића 1461 – 11 родова (2 повеље).

Карактеристично је да просјек за поједине деценије износи 23 судионика у раду вијећа. Да ли се у овоме броју крије кворум од 24 члана, који је врло чест у сличним колегијалним тијелима средњег вијека, за сада се не би могло рећи.

Разлике просјека по деценијама могу се објаснити мањкавошћу сачуваних исправа и њиховим малим бројем, те околношћу да неки од великашких родова због многих разлога нису могли увијек и практично остваривати своје право судјеловања у државном вијећу.

Нешто друкчије изгледају просјечи за дуже периоде. Тако смо покушали утврдити број учесника у раду вијећа за период 1392 – 1405, будући да из тог раздобља имамо сачувано 12 исправа највишег рода. Овдје списак »свједока« досиже просјек 33. Од тога броја за 10-так имена није било могуће утврдити којим конкретно познатим родовима припадају. Значајно је, ипак, да се за четворицу (од ове десеторице) знаде да су припадали жупанским родовима.

Један просјек прављен за раздобље од 1419 – 1461. (10 свечаних исправа) показује 28 родова.

Највећу вриједност за упознавање састава великашког збора има *таксативно набрајање родова по областима из којих потјечу и које заступају*. У томе критички разрађеном набрајању очитоват ће се и фактор наслједности и заступање појединих области и промјене до којих је долазило.

Полазећи од релативно боље познатих области ка онима које слабије познајемо, један прелиминарни списак великашких родова изгледао би овако.

- Хумска земља: – Санковићи (до 1404);²³⁾
- Милатовићи – до почетка XV стољећа;²⁴⁾
  - Николићи – до почетка XV стољећа;²⁵⁾
  - Радивојевићи – Јурјевићи – Влатковићи.²⁶⁾
- Дувно: – овдје се спомињу: Грдошевићи, Прибиловићи и Семковићи, али су они, можда, огранци истог (старог жупанског) рода.²⁷⁾

23. Познати великашки род. Јавља се у државном вијећу: 1367, 1378, 1380, 1390, 1400, 1404.

24. Чланови овога рода свједоци су на повељама из: 1366, 1378, 1380, 1395, 1398, 1399, 1400. г.

25. Као члан државног вијећа споменут је само Вукосав Николић 1395. г. Овај великашки род добро је познат из других архивских извора (Види: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, стр. 4 – 15).

26. Познати властeosки род, чији су се посједи налазили на подручју данашње западне Херцеговине, Макарског приморја и данашњих опћина: Имотског, Вргорца, Плоча и Метковића. Чланови овога рода судјелују у раду државног вијећа: 1392, 1394, 1395, 1400, 1420, 1444, 1446, 1461. г.

27. Војвода Богдан, који се на повељи из 1326 – 1329. спомиње као свједок од *Дувна*, вјеројатно је идентичан са Богданом Грдошевићем, војводом босанске војске у Хрватској 1338. г. Иван Прибиловић је свједок од *Завршја* у повељи од 1332. За Семковиће се зна да су имали посједе у Дувну, иако су неки од њих носили титулу хумског војводе. У вијећу се јављају 1378, 1417, 1419, 1420, 1444.

- Ливно: – Чубретићи, (Миховиловићи, Бубањићи, Воихнићи), Галешаји су огранци старог жупанског рода Хливићана.²⁸⁾
- Доњи крајеви: – Хрватинићи,²⁹⁾
 – Лушци,³⁰⁾
 – Станчићи,³¹⁾
 – Влатковићи – Павловићи.³²⁾
- У Доњим крајевима се јавља још неколико појединаца чије поријекло није могуће поуздано утврдити. Неки од њих сигурно припадају горе наведеним родовима или Хрватинићима, али то за сада није могуће и конкретно провјерити.³³⁾
- Усора: – Билошевићи,
 – Тихорадићи – Тихчиновићи – Дивошевићи – Златоносовићи – Треботићи – Ивахнићи – Твртковићи, све су то самостални огранци некада јединственог рода коме не знамо првотного имена.³⁴⁾ Не може се знати да ли су још и неки појединци (Усорани) припадници тих или неких других, ближе непознатих родова.³⁵⁾
- Соли: У двије повеље бана Стјепана II (1326 – 1329) спомињу се солска властела: жупан Будош и челник Хлап. У каснијим повељама више нема

-
28. У списковима свједока на повељама јављају се само Галешаји (1332. и 1409), те Чубретићи (1461. г.). Повјесни извори дозвољавају да се овај род прати кроз више столећа, што захтијева посебну студију.
29. Судјеловање у раду босанског државног вијећа забиљежено је: 1332, 1345, 1353, 1357, 1373, 1378, 1392, 1393, 1394, 1395, 1397, 1398, 1399, 1405, 1419, 1420, 1421, 1426, 1434, 1450, 1451, 1461.
30. Ратко Лужац појављује се 1351, а 1366. г., као свједоци од Лужаца, наведени су: жупан Стјепко Вуковић и Милтен Хрватинић.
31. Младен Станчић је свједок 1380. и 1395. г. Не може се поуздано утврдити да ли је он потомак Станца Гапиловића, свједока од Доњих крајева 1353. г., или – Станца Војсалића, који је 1332. г., без посебне ознаке поријекла, уписан заједно са доњокрајском властелом. Овдје не треба мијешати Твртка Станчића, усорског војводу из 1444. и 1446. г., за којега сматрам да спада у усорску властелу.
32. Павао Влатковић, војвода из Доњих крајева, уписан је као свједок на Дабишиној повељи Хрвоју Вукчићу из 1392. г. Не може се поуздано знати да ли је тај Павао, син Влатка Јурјевића из 1373. г., и да ли припада роду Хрватинића. Г. 1393, на једној Дабишиној разрјешници, уписана је кућа (коча) Петра Павловића.
33. То су: жупан Породаш (1326 – 1329), Нинослав Новаковић (1353), Станца Гапиловић (1353), жупан Стјепан Вуковић (1366) и Владислав Дубравчић (1400. г.). Повјесни извори пружају нешто више података једино о Владиславу Дубравчићу, који је 1415. г., као војвода босанске војске, водио борбе са угарско-хрватским краљем Жигмундом. Његових посједа било је у: Доњим крајевима, Усори, Врбасу и Дубици.
34. О овоме разгранатом великашком роду припремам посебну студију.
35. »Усорани«, који се не могу сврстати ни у један бољи познати властеоски род, су: Бранош Чепрњић из 1326 – 1329, Јурај Доброславић и Твртко Чекановић из 1367.

посебних представника ове области, а њезину властелу само спорадично распознајемо међу Усоранима.³⁶⁾

Подриње:

Већ у првој половини XIV стољећа доминантну улогу у Подрињу (заправо сливу ријеке Дрињаче) имају Треботићи, огранак усорског великашког рода. Његови десценденти су: Ивахнићи – Твртковићи – Влатковићи, а вјеројатно и Дињичићи.³⁷⁾ Не зна се да ли другом великашком роду из Подриња можда припадају: Гоисав Обрадовић из 1323, жупан Драгић Познановић из 1392. и Никола Кучлатовић из 1417. г.

Горња Босна (ужа):

- Боројевићи – Дабишићи,³⁸⁾
- Билханићи,³⁹⁾
- Бубанићи – Масновићи – Прибојевићи,⁴⁰⁾
- Црнуговићи,⁴¹⁾
- Хрватинићи,⁴²⁾

---

36. Нешто више се зна о челнику Хлапу и његовим потомцима: сам Хлап је 1332. г., без посебне ознаке подријетла, уписан на мјесту гдје су у ранијим повељама стајала имена солске властеле. Хлаповић Радослав и Шћитко свједоци су на повељи бана Стјепана II, издатој под Сребреником 1333. г. Хлаповић Прибислав је свједок 1345, и поновно свједок »од Усоре« – 1351. Вјеројатно је његов син Поручен Прибисалић, свједок »од Усоре« 1351. и 1367. г. Хлапов син је, свакако, и Stephanus Chelnic из 1345, који је идентичан са Стипојем Челничием »од Усоре« из 1351. и казнацом (опет »од Усоре«) – из 1367. г. Није искључено да овоме роду Хлаповића припада и Стипан Хлапчић, дворски на повељи из 1398. г.

Није сигурно да је Иван Будисалић, који на повељи из 1332. долази заједно са челником Хлапом, син жупана Будоша из двију ранијих повеља (1326 – 1329). Карактеристично је да и Будош и један од потомака челника Хлапа носе титулу жупана која је у роду наследила. Стога треба помишљати и на могућност да се овдје ради о јединственом роду солских жупана.

37. Подсјећам на бил. 34. Свједоци »од Треботића« изричито су споменути у повељама из 1326 – 1329. (у двије повеље), затим 1380. и 1392. г. .

38. У првој повељи бана Стјепана II споменути је кнез Дабиша, а у другој – Дабиша Боројевић. Год 1345. наведен је кнез (comes) Dabissa, а 1357. Владислав Дабишић. Није сигурно да ли од овога рода потјече Вукац Владисалић, свједок 1378. и пристав »од двора« 1395. г. Ово је тешко провјерити, јер је име Владислав често у Босни. Дабишићи су, иначе, познати великашки род, који је заједно са Дабишом Котроманићем и Санком Милтеновићем био на челу устанка против бана Твртка, а на страни Тврткова брата Вука (1366. г.).

39. Свједоци: 1353, 1366, 1373, 1395, 1405, 1433.

40. Свједоци: 1354, 1355, 1357, 1378, 1390, 1393, 1395, 1399. и 1405.

41. Свједоци: 1354, 1366, 1373, 1378.

42. Ради се о горњобосанским (односно – средњобосанским) Хрватинићима, који се овдје први пут идентифицирају као посебан властелски род. Према подацима из повеља, могли су се до сада идентифицирати слиједећи чланови овога рода:

- Хрватин Стефанић, свједок из 1333. и 1345. г.
- Пурћа Хрватинић, свједок 1353, 1354, 1357, 1367, 1378. г.
- Стипоје Хрватинић, свједок 1353, 1355, 1392.
- Драгић Хрватинић, свједок 1392. и 1395.

- Прибинићи,⁴³⁾
- Радојевићи – Мирковићи,⁴⁴⁾
- Радосалићи – Тепчићи,⁴⁵⁾
- Шантићи,⁴⁶⁾
- Дружићи,⁴⁷⁾
- Шћитковићи – Мркојевићи.⁴⁸⁾

На жалост, за неке од горњобосанских властеоских родова није могуће одредити обла-

---

- Јурај Драгичевић, свједок 1400, 1408, 1417, 1419, 1420, 1421, 1426, 1436, 1444.

Можда овоме роду припада и Остоја Стипојевић, свједок из 1444. и 1446. г.

Ближе сједиште овога рода за сада није могуће одредити.

43. Прибинићи се јављају често као свједоци на повељама:

- Прибинић Брајко: 1353, 1357, 1366, 1373, 1380, 1392. г.
- Прибинић Вукота: 1367, 1378, 1395.
- Прибинић Радосав: 1378, 1392, 1394.
- Вукотић Вукац: 1419, 1426.
- Радосалић Радоје: 1392, 1395, 1399, 1404, 1405, 1408.
- Радојевић Радич: 1417, 1420.
- Радичевић Драгић: 1426.

44. Радојевићи су свједоци на овим повељама:

- Јурша Радојевић: 1353.
- Мирко Радојевић: 1380, 1392, 1394, 1395 и 1400; дворски: 1382. и 1392.
- Батић Мирковић, свједок: 1405, 1408, 1417, 1419, 1420.

45. Радосав, тепчија 1326 – 1329, имао је већ тада одраслог сина који је вршио дужност пристава:

- Вукослав Тепчић је свједок 1332. г.

С обзиром на тенденцију наслеђивања високих функција у једној обитељи и на презиме Тепчић, које се дуго понавља, вјеројатно је Радосавов потомак и Ивахн Ивановић, који је 1353. г. споменут само по имену, а 1354. и 1357. већ носи титулу тепчије.

Из овога рода је и Вучихна Тепчић, свједок са титулом жупана 1353, а са титулом тепчије – 1366. и 1367. г.

Овом тепчијском роду могли би припадати и: Вук Тепчић из 1399, те Стипан и Остоја Тепчићи из 1409. г.

46. Из рода лашванских Шантића познати су:

- Ратко Шанта, свједок 1351. г.
- Шантић Драгош, пристав од владања 1366. г.
- Батало Шантић, тепчија, у времену од 1392 – 1400. споменут као свједок на листинама 11 пута.
- Павао Шантић, свједок 1426.
- Иван Шантић, пристав од »својте« 1446, свједок 1451. и 1461.

47. Од властеоског рода Дружића, који је имао своје сједиште у Гучој Горн, на подручју ранефеудалне жупе Лашве, као свједоци на повељама забиљежени су:

- Дружић (или Друшчић) Стјепан 1332, 1333. и 1345. г.
- Дружић Степша 1355.

Из других извора зна се за Милоша и његова сина Вука Дружића, који је 1415. г. ратовао против Хрвоја Вукчића и Босанаца, а на страни краља Жигмунда.

48. Вјеројатна генеалогичка линија овога рода из Лепенице изгледа овако:

- Шћит или Шћитко, умро прије 1326. г.
- Вук Шћитковић, војвода босански, пристав 1326 – 1329, а свједок 1329.
- Мркоје Шћитовљанин: 1345, 1351, 1354. и 1357. г.
- Гргур Мркојевић: свједок 1367.
- Радоје, син Гргура споменут је у једном дубровачком извору из 1382. г.

сти, односно жупе или котареве којима управљају и које заступају. Поред тога, остаје још неколико појединачних имена која није могуће уврстити у познате родове нити им нешто више сазнати о поријеклу. Такви су нпр.: кнез Драгош из 1322. и 1323, жупан Кркша из 1322, Будислав Чавловић из 1353, жупан Вукослав Нахојевић из 1367, жупан Туица 1392. и неки други.

Горња Босна (проширена): – Борач – Прача:
– Павловићи,⁴⁹⁾

Добровојевићи – Влађевићи,⁵⁰⁾

– Загорје: – Пурчићи,⁵¹⁾

– Неретва: – Обриновићи,⁵²⁾

– Рама: – Прибојевићи,⁵³⁾

– Ускопље: – Вучковићи,⁵⁴⁾

– Каменица или Криваја: – Милошевићи,⁵⁵⁾

Дрина и Херцеговина: – Косаче.⁵⁶⁾

Као што се види, поименични списак великашких родова, који су се кроз 140 година појављивали као чланови државног вијећа, приближава се броју 50.

49. Павловићи су врло активни у збору великаша, иако се показује извјесна неравномјерност. Тако је:

– Павао Радиновић свједок: 1380, 1382, 1390, 1392, 1394, 1395, 1397, 1399, 1400, 1404, 1405, 1408. г. Погинуо је 1415. г. судјелујући на станку у Кр. Сутјесци.

– Павловић Петар: учесник на станку 1415, 1417. и 1419. г.

– Павловић Радосав: 1426. г.

– Павловић Иваниш: свједок 1444. и 1446.

– Павловић Петар: свједок 1461. г.

Роду, односно братству Павловића припадају и:

– Владимирићи (Радосав из 1419. и Радивој из 1461. г.).

– Боровинићи (Твртко, свједок 1417, 1419, 1433, 1436. и 1446).

– Мозолићи (Радич, свједок 1446, 1450. и 1451. г.).

50. Добровојевић Влатко, свједок 1332.

– Добровојевић Влај: свједок 1353, 1354, 1357, 1366, 1367, 1378.

– Твртко Влађевић, свједок 1378.

51. Само у двије повеље бана Стјепана II из 1326 – 1329. споменут је као свједок од Загорја Познан Пурћић.

52. Обриновићи су властеоски род из босанске Неретве.

– Влатко Обриновић је свједок 1357. и 1366.

– Остојица Обриновић је пристав 1394. г.

Његов потомак је, свакако, кнез Петар Обриновић, који још првих деценија турске управе држи велики тимар у Неретви. Петров син је Мехмед-бег Обриновић, турски намјесник у Херцеговини с почетка XVI стољећа.

53. Само у двије повеље бана Стјепана II из 1326 – 1329. г.

54. Само у једној повељи бана Стјепана из 1326 – 1329. г.

55. Прибић Милошевић судјелује у раду државног вијећа 1420, 1421. и 1426. г.

56. Чланови овога рода судјелују у раду збора великаша: 1378, 1380, 1382, 1392, 1394, 1395, 1397, 1399, 1400, 1405, 1415, 1421, 1426, 1446, 1451, 1461.

Успркос разликама између просјека судјеловања у раду вијећа по деценијама (23), те просјека учешћа у нешто дужим раздобљима (33) и поименично побројаних родова (око 50), сматрамо да смо се, ипак, донекле приближили стварном броју барунских родова: тај број није био мањи од 24 нити већи од 50. Да ли би се број 50 могао узети као број родова који су се у то вријеме појављивали (бар по једанпут) као чланови вијећа, а број 24 – као радни кворум – не би се за сада могло утврдити.

Само се по себи разумије да је кроз 140 година долазило и до одређених измјена: неки родови су изумрли;⁵⁷⁾ неки су силом деградирани у ред ниже властеле;⁵⁸⁾ запажено је да је политичка активност појединих родова бивала привремено суспендирана због узрока биолошке и политичке нарави;⁵⁹⁾ неколико се родова успјело пробити – од статуса ниже властеле у ред моћних великаша;⁶⁰⁾ родови су се гранали и том приликом долазило је до различитих ситуација: у неким случајевима два или више огранака постајали су самостални носиоци функције чланства у вијећу велможа;⁶¹⁾ у другим случајевима »побочне« гране су остајале у сјени огранка којему је у то вријеме припадало старјешинство, па су тијekom времена изједначаване са нижом властелом.⁶²⁾ Не треба посебно истицати да све ове промјене нису битно утјецале на структуру државног вијећа гдје су доминирали принципи наслеђивања.

Уза све ове и сличне флукуације, јасно се уочава да је *круг великаша (велможа, бољара, баруна, државне господе), још у XIII стољећу постао наследан и тиме чврсто затворен*⁶³⁾ – и као друштвени слој у феудалној

-
57. То су, свакако, неки од оних родова који се спомињу само по једанпут, и то у ранијим повељама.
58. То се поуздано зна за хумску властелу Николиће и Милатовиће, који су постали вазали Косача.
59. Инструктиван је примјер рода Дукојевића. Болеслав је кнез 1353, а казнац 1354. и 1357. г. С обзиром на ријетко презиме, вјеројатно је његов потомак кнез Иваниш Дукојевић, свједок на повељи из 1446. г. Други поучан примјер је род Рогата – Рогатић: Остоја Рогата је споменут међу *nobiles et iurani* у повељи бана Стјепана II из 1345. г. Вјеројатно је његова жена Јелена Остојиница, свједок на повељи из 1357. г. Син Остојин је Цријеп Рогатић, који је био у служби Твртковог брата Вука, а касније у служби Николе Алтомановића, али му нема трага у актима државног вијећа (повељама). Тек много касније (1405. г.) у вијећу се поновно јавља један његов потомак – Вук Рогатић (свједок 1405, 1419, 1426).
60. Врло је вјеројатно да су се и Косаче и Јабланићи – Радиновићи – Павловићи пробали међу великаше – чланове државног вијећа у вријеме Тврткових борби против Николе Алтомановића. На први поглед изгледа да се и Рестоје Милохна од канцеларијског службеника издигао у ред властеле, па се од 1442. г. назива »почтеним витезом« и кнезом. Међутим, треба подсетити да титула кнеза у то вријеме више није резервирана само за великаше – баруне, јер се тако титулирају и бројна нижа властела.
61. Тако су, нпр., тројица браће Прибинића (Брајко, Вукота и Радосав) готово равномјерно судјеловали у раду вијећа.
62. Од бројне родбине Косача, осим старјешина, само су се по једанпут јавила Сандаљева браћа Вукац (1405) и Вук (1415). Неки рођаци Павловића (Боровинићи, Мозолићи, Владирићи) фунгирају као свједоци на повељама, дакле и учествују на зборовима великаша тек од 1417.
63. Год. 1233. бан Нинослав се жали како његова властела држи жупе и села не поштујући баноново старо право да њима располаже по властитој вољи (С. Ђирковић, *Историја Босне*, Београд 1964, стр. 62).

хијерархији, и као групација која је монополизирала све важније јавне службе, и као посебно организовани колегијални орган власти.

Продирање у круг баруна било је изузетно тешко: примјери на које за сада можемо указати свједоче да су понекада ратне заслуге или дворске службе могле послужити као пут до чланства у државном вијећу. Поучан је примјер блистава каријера Рестоја Милохне, јединог од највјештијих босанских дипломата у XV вијеку,⁶⁴ али ни за њега није сигурно да је постао и члан вијећа (велможа, барун). Указано је и на нагли успон Косача и Павловића. Ипак треба казати да дворске службе нису биле широко отворен пут до чланства у државном вијећу, и то из једноставнога разлога што је врло рано устаљена пракса да се и државни достојанственици и сви важнији часници двора узимају из великашких родова.

Колико је сувременицима био познат и јасан специфични друштвени и политички статус босанских баруна – чланова државног вијећа, показују два занимљива примјера о којима има трага у Дубровачком архиву. Године 1404, за вријеме преговора између Босне и Дубровника о ликвидацији посљедица рата, био је са босанске стране постављен захтјев да се од амнестије изузму Дубровчани, који су 1403. г. убили једног босанског баруна (Вукосава Николића).⁶⁵ За Гргура Николића из истог, добро познатог великашког рода у Хуму Дубровчани једном (1412. г.) кажу да је он »један од баруна краљевства босанског« (Upus de baronibus regni Bosne).⁶⁶

Како је видљиво из датог прегледа, великаши, чланови вијећа заступају и одређени териториј на којему они врше јавну службу. За највећи број родова та подручја је могуће и сасвим конкретно провјерити, а значајно је да нам није познат ниједан род који није имао »свога« територија. Чини се да је управо ова наследна јавна служба битна разлика која је и одвајала великаше – баруне од остале властеле.⁶⁷ Разумије се и ови територији имали су различиту величину и политички статус.

У великом броју исправа, и то оних најсвечанијих, изричито је наглашено да чланови вијећа обављају своју функцију у име читавог рода («с

64. Види биљ. 60.

65. N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades*, Paris 1899, 99.

66. Хисторијски архив Дубровник, Lett. di Levante 7, fol. 30'. Цитирао код Динића у дјелу Хумско-требињска властела, Београд 1967, 14, биљ. 49. Мислим да Динић није у праву када овај примјер узима као доказ да су Николићи, иако овисни о Сандаљу Хранићу, властела нижега реда, и да наводи Дубровчана да су Николићи *barones regni Bosnae* немају адекватног садржаја. Право конституирање Сандаљеве феудалне области (русга или државе), а тиме и потчињавање Николића, почело је тек 1404. г., а отпор Николића може се пратити све до 1420. г. (Динић, *op. cit.* 8 – 10).

Чињеница да Дубровчани понекада називају барунима и властелу потчињену Косачама и Павловићима, па и Николићима, може се објаснити тенденцијом да се и у феудалним областима, по правилу, репродуцирају организационе политичке власти по узору на устројство централне власти у Босни. Чини ми се да ови случајеви управо свједоче како је наслов баруна, по схваћању сувременика, био везан и за функцију у организацији јавне власти, а не само за »племенито« подријетло.

67. Из те јавне власти, у ствари, је и извирало право судјеловања у државном вијећу. Веза са управним подручјем често је видљива из самих повеља. Једино су неке службе у централном државном апарату са собом доносиле и чланство у државном вијећу. Такви су, нпр.: кнез босански, велики војвода босански, а затим, у одређеним раздобљима – тепчије, казнаци и неки други. Ипак, и овдје је круг врло рано затворен, јер су све те службе по правилу попуњаване из великашких (барунских) родова.

братијом»). То је већ давно запазио К. Јиречек, а поновно истакао и М. Динић.⁶⁸⁾

Највећи број великаша XIV и XV стољећа потјече из старих жупанских родова. Стварну везу није могуће увјек и конкретно документирати, али, с друге стране, врло је мали број оних родова за које се зна да у стари-ни нису били жупански.⁶⁹⁾

Међу члановима вијећа запажа се и диференцијација, заснована на стварној политичкој моћи и формалним положајима.

У старије доба, до реформи краља Твртка, политички најснажнију групу представљају државни достојанственици, који су, опет, по правилу и најмоћнији обласни господари. То су: велики војвода босански, неколико војвода, 3 или 4 казнаца, 3 или 4 тепчије и кнез босански. Другу, далеко бројнију, групу представљају господари мањих области, величине некадашњих жупа или котарева.

У XV стољећу диференцијација је оштрија; практично више н нема државних достојанственика (осим номиналних великих војвода). У први план сада избијају четири моћна рода обласних господара који постају готово самостални у односу на централну власт (краља). Остали баруни у тим областима постали су њихови вазали, али су неки од њих и даље сачували статус баруна.⁷⁰⁾

68. Динић, *Државни сабор*, стр. 17. У сваком случају треба рачунати на то да међусобни односи унутар властеоских родова нису довољно проучени, па су нам стога и врло често нејасни.

69. Распадањем ранофеудалног жупског система и жупански родови су доживљавали различиту судбину: неки од њих успјели су се домоћи ширих феудалних области, док су други деградирани на управнике малих остатака некадашњих жупа, који често нису били пространји од једног котара или сеоске општине. И за овај процес треба рећи да није проучен (нити проучаван).

70. Територије којима су управљали поједини великашки родови кретале су се од величине једне ранофеудалне жупе или само једног њезиног дијела – до пространих области, које су повремено премашивале и половину читаве босанске државе.

Политички статус феудалних области био је такође врло различит, а тијekom времена доживљавао је и одређени развитак. Тако, нпр., род лепеничких Прибинића могао је управљати само мањим котаром – дијелом ранофеудалне жупе Лепенице, док су области Хрватинића и Косача у вријеме највећег успона биле праве државе. Разумљиво је, стога, да је и практична политичка моћ појединих родова била различита. Ипак, у формално-правном смислу, чланови вијећа су, како изгледа, били у доброј мјери изједначени.

Након уставне реформе из 1404. г. босанска држава је постала нека врста конфедерације: читаво подручје босанске круне подијељено је на готово самосталне »земље«, »русаве« или »државе«. Господари тих земаља: Хрватинићи, Косаче, Павловићи, Златоносовићи, Дињићи, Радивојевићи – постали су самостални исто толико као и краљ у ужој (средњој или горњој Босни). Ипак, формално јединство државне заједнице земаља босанске круне никада није било дошло у питање, а најважнија манифестација припадности јединственој босанској држави било је континуирано дјеловање државног вијећа, односно збора баруна. При томе је сасвим разумљиво да се група великаша, која је имала своје »државе«, на разне начине издвајала из круга осталих баруна.

Недавно је проф. др Сима Ђирковић у посебној студији указао на ову специфичну категорију у општој феудалној хијерархији и у организацији босанске државе (С. Ђирковић, *Русавка господара*, Историјски часопис, књ. XXI, Београд 1974, 5 – 17). Основни циљ студије – издвајање групе најмоћнијих велможа као посебне категорије у босанском феудалном друштву XV стољећа – у цјелини је постигнут. Међутим, Ђирковићев покушај да утврди и одговарајућу титулатуру, односно терминологију не би се могао у цјелини прихватити. Једино су изрази: *signori* и *gospoda rusagi* досљедно употребљавани само за ову категорију феудалаца. Изрази: *gospodin* и *dominus*, као и велможа, брзо су добивали на ширини, па

У посебном положају (у ово друго доба) били су баруни из тзв. Краљеве земље. Они су били непосредни вазали краљеви, али њихова политичка моћ није нарочито велика. Подручја којима су управљали била су малена, и у доброј мјери изједначена.

Чланови владарске куће у државном савјету нису увијек ни нарочито бројно заступљени, али свакако представљају посебну категорију.⁷¹⁾

У књизи М. Динића исцрпно је разрађена *надлежност станка, односно збора босанских баруна*, па стога и нема потребе да о њој на овоме мјесту и посебно расправљамо.⁷²⁾ Ми једино указујемо да све оне надлежности које је, на основу употријебљене документације, Динић приписивао државном сабору, у ствари припадају збору велможа, односно државном вијећу у ономе смислу како смо га покушали дефинирати.

Кратки *resumé* Динићевих резултата о надлежности станка (збора великаша) изгледа овако:

Станак:

- бира новог владара између чланова куће Котроманића;
- представља државу у вријеме интерегнума;
- одлучује о крунисању краља;
- има право смјењивања краља;
- доноси одлуке о давању јавних служби вишега ранга – у феуд;
- доноси одлуке о давању феудалних посједа (властиинства);

су употребљавани и за властелу нижега реда, што уосталом и Ћирковић напомиње. Што се тиче израза »господа русашка«, мислим да он по правилу означаје статус баруна, односно чланство у државном вијећу. То значи да су »господа русашка« исто што и *barones regni*. Овај термин обухваћа не само господаре пространих феудалних области (држава, земаља или русага) него и све остале чланове државног вијећа, односно »сав русаг босански« или »сву Босну«. Такво значење има, свакако, и по Ћирковићевим ријечима, податак из 1409 (»господа русага босанског« – *op. cit.* 7). Други примјер, узет из повеље Радосава Павловића од 1421. г., такођер има исто значење, што ће се видјети из мало опширнијег цитирања. Овдје, наиме, Радосав потврђује продају једног дијела Конаваља Дубровнику, коју је био извршио Сандаљ Хранић, уз одобрење државног вијећа (збора великаша). Радосав се очито, у први мах, није био сложио са одлуком већине, па је то учинио накнадно (»и то им все потврдих и устанитих до дни и до вика како им је краљевство босанско и велможе потврдили такође и ја војвода Радосав потврђују нека се и ја нахођу у записиех о потврђевања како и друга русажка гда и сваке врсте чловик« (Стојановић, *op. cit.* I, 575). И остали примјери, које наводи Ћирковић, па и онај из повеље браће Павловића од 1454, имају логичније значење, ако се израз »господа русашка« интерпретира као *barones regni* или синонимно као и израз »господари русагу« – које долази одмах иза њега. Ово понављање не би било усамљено у интитулацијама босанских владара и феудалаца тога доба, поготово ако се има у виду да у осталим примјерима овај дио интитулације гласи: »господин русашки и воевода русагу« (Стојановић, *op. cit.* I, стр. 36 – 37, и II, стр. 100 и 149). Указујем такођер на јасан примјер из 1422. г.: Дубровчани су молили Сандаља Хранића да пред »господом русажком« покрене расправу о неким инцидентима у Конављима. (Стојановић, *op. cit.* I, 326, 371).

71. О томе говори и Динић, *Државни сабор*, 9.

72. *Op. cit.* 23 – 54.

- одлучује о другим вазалним односима између владара и феудалаца;
- доноси одлуке о отуђивању државне територије;
- доноси све важније одлуке о вањској политици босанске државе.

Назив колегија као вијећа, односно институције или правне особе, изражен је углавном описно: бољари, властеле, властеле и велможе краљевства босанскога, господа русашка, сва Босна, добри Бошњани, велможе русага босанскога, господа русага босанскога. У латинско-талијанским споменницима такођер преовлађују описни називи: barones, barones et nobiles regni, proceres, baroni di Bosna, али се понекад јављају и адекватнији термини: università dey baroni, collegio.⁷³⁾

За данашњу употребу најповољнији су они термини који најбоље изражавају карактер институције и стварају најадекватније представе у поимању данашњег човјека. Стога смо се одлучили за термин државно вијеће, не одбацујући потпуно ни друге називе, као што су: збор великаша, вијеће велможа, збор или вијеће баруна, станак.

Ако бисмо хтјели укратко резимирати *битне карактеристике збора великаша* као државног вијећа, онда би то изгледало овако:

- државно вијеће је највиши орган власти у средњовјековној босанској држави;

- вијеће сачињавају представници одређеног броја властеоских родова; они су јасно издвојени слој у хијерархији феудалног друштва (великаши, велможе, баруни);

- великашки родови, из којих и потјечу чланови вијећа, по наследном праву управљају одређеним територијалнополитичким јединицама и на томе темеље своје чланство у државном вијећу;

- број родова из којих се регрутирају чланови вијећа јасно је дефиниран и савременицима врло добро познат;

- најчешћи апелатив, који је означавао чланство у вијећу за вријеме краљевства, је велможа, властел, а у латинским и талијанским изворима – *baro, barone = barun*;

- чланови вијећа, било појединачно, било у групи, представљају и управне јединице у којима врше јавну службу;

- државно вијеће или збор великаша није исто што и сабор.

О ближем мјесту, значењу и поријеклу институције вијећа у државном уређењу средњовјековне Босне казат ће своју ријеч правни повјесничари. Ми ћемо овдје истакнути само неколико карактеристика које се, по нашем мишљењу, непосредно намећу.

- У уставном уређењу босанске државе вијеће спада међу два најважнија органа власти; по својој снази, оно је и највиши орган државне власти;

- у основним цртама државно вијеће одговара сличним органима у готово свим феудалним државама Европе;

73. О називима опширније говори Динић у *op. cit.*, 3 – 5.

– по својој снази у односу на друге органе власти, босанско државно вијеће је јаче, него у било којој другој држави овога дијела Европе у то доба;

– у детаљима и формама рада босанско државно вијеће показује велику архаичност;

– институције, сличне државном вијећу, формирају се, као по некоме обрасцу, и у свим феудалним областима које тендирају ка већем ступњу политичке самосталности (као, нпр., у области Хрватинића, Косача, Павловића);

– основне организационе форме рада и добар дио терминологије преузет је из судске организације (добри Бошњани, свједоци, ротници, ручници, пристави и сл.);

– у организацији и раду вијећа запажају се и елементи развоја кроз период од 140 година (у којему се може нешто детаљније пратити рад вијећа); такви су, нпр.: јачање улоге дворског апарата, напуштање строго формалних оквира у раду, постепено напуштање судске и увођење управно-правне терминологије;

– проширивањем државног територија некада се проширивао и број представничких (великашких) родова чланова вијећа; но било је и случајева да и велики територији нису добили свога представника у вијећу (Требиње, дијелови Рашке, дијелови Хрватске);

– док у другим феудалним државама XIV и XV вијека снага сличних колегијалних органа власти углавном опада, босанско државно вијеће константно задржава своје врло истакнуто мјесто у државном уређењу.

Колегијум баруна и државни сабор

Ако смо, као што се надамо, успјели доказати егзистенцију вијећа велможа (односно државног вијећа или збора баруна), онда је тиме на другој страни (поновно) *отворен проблем постојања и физиономије државног сабора*. Практично сва документација, помоћу које је Динић описивао надлежност и функцију »државног сабора«, по нашем мишљењу, односи се на државно вијеће. Стога је и оправдано питање да ли је уопће и постојао сабор на којему су имали право судјеловања, осим »русашке« господи, још и нижа властела, властеличићи и сви »племенити људи«.

Треба одмах казати да су вијести о (таквом) државном сабору врло ријетке и у великој мјери неодређене. Ипак нам се чини да у саму егзистенцију сабора не треба сумњати.

Архивске вијести које би се могле односити на сабор су слиједиле:

Године 1354. млади бан Твртко издао је Влатку Вукославићу Хрватинићу »вјеру« (завјерницу) »В оно врме, кда приде госпоја бана мати с Угри својим сином с кнезем Влком, и кда би станак на Миких все земле Босне и Долних крај и Загорја и Хлмске земле.«⁷⁴)

Бан Стјепан II издао је између 1326 – 1329. г. у Моштрима (»на Моиштрих«) завјерницу сину кнеза Хрватина Кључкога »пред дједом ве-

74. Thallóczy, *Studien* 23. Мислим да је овдје ријеч о сабору због тога што се по њему врши датација повеље. Сабори су били ријетки и стога подесни за временску оријентацију, док су зборови великаша били чести и за хронологију неупотребљиви.

ликим Радославом и пред гостем великим Радославом и пред старцем Радомиром и Жунбором и Влчком и пред всом црквом и пред Босном«.75)

Вијести о крунисању краља Твртка II 1421. г. и Стјепана Томашевића (1461) као да указују на судјеловање сабора; то исто важи и за станак у мају 1446, на који је дошао и херцег Стјепан Вукчић »са много кићенога племства« (*con molta bella zente*) и на којему су и краљ и херцег, један друге, исказивали највеће почести.

Одређена логика ствари и све познате аналогije из сусједних држава говоре у прилог претпоставци да се крунисање босанских краљева вршило на великим зборавањима и уз одговарајући церемонијал. Разумије се, акт крунисања има увијек претежно манифестациони, а мање радни и конститутивни карактер.

Наведени примјери не пружају довољно података да се физиономија сабора и ближе одреди, али се ипак наслућује неколико особина које би се могле сажети овако:

- државни сабор се одржава релативно ријетко;
- карактер сабора је претежно манифестациони;
- конститутивне одлуке и за вријеме сабора доноси државно вијеће;
- на сабору, како изгледа, учествују представници Босанске цркве;
- право судјеловања на сабору имају сви »племенити« људи;
- неки индицији говоре да се за сабор претежно употребљавао термин »станак« или (талијански) *concilio*;
- према неким саборима се вршило и датирање исправа.

Оваква физиономија босанског сабора готово у цјелини одговара феудалним саборима других јужнословенских земаља.

На крају, још једанпут подвлачимо да н ове опсервације, као уосталом и читави чланак, има првенствени задатак постављања проблема. За доношење коначног суда бит ће потребне далеко опширније студије.

ZUSAMMENFASSUNG

BARONES REGNI UND DER STAATSRAT IM MITTELALTERLICHEN BOSNIEN

Unter den spezifischen Eigenschaften der staatlichen Einrichtungen im mittelalterlichen Bosnien, nimmt die Versammlung der Grosswürdenträger, beziehungsweise das Kollegium – die *Barones Regni Bosnae* – eine besondere Stellung ein, die einen klar abgesonderten Stand in der feudalen Hierarchie als Gesamtheit den Staatsrat und das höchsten Organ der Macht im Staate repräsentierte.

Das Quellenmaterial analysierend, mit welchem er zu den obengenannten Folgerungen gelangt ist, der Autor:

- analysiert das Wort »Baron« (*berone, baro*), besonders hinsichtlich seiner Bedeutung in den Quellen für die bosnische Geschichte des XIV und XV Jahrhunderts;

75. Thallóczy, *Studien* 11. Овдје се сабор може распознати по судјеловању достојанственика босанске цркве, којих на државном вијећу нема.

- weist auf die grosse Bedeutung des Kollegiums der Grosswürdenträger in Bosnien hin, und unterstreicht den Standpunkt der Historiker, die diesem Phänomen keine gebührende Aufmerksamkeit geschenkt haben; er hebt den Beitrag M. Dinić's hervor, dem es gelungen war die Wichtigkeit dieses Kollegiums zu erkennen und das Problem zu bearbeiten, welcher jedoch im Endbeschluss insofern fehlte indem er die Versammlung der Würdenträger mit dem Landtag identifizierte, also mit einer Institution bei welcher alle Adeligen über das Mitbestimmungsrecht verfügten;

- weist auf die grosse Zahl der geschichtlichen Quellen hin, die eine solche Ansicht des Autors rechtfertigen. Das beste Quellenmaterial stellen die Urkunden der bosnischen Herrscher des XIV und XV Jahrh der, in welchen die Vertreter der Adelsgeschlechter die das Kollegium bildeten, als Zeugen aufgeführt wurden;

- nach einigen Bemerkungen terminologischer Eigenschaft, versucht der Autor die Anzahl der Mitglieder des Kollegiums festzustellen. Er kommt zum Beschluss dass es aus mindestens 24, und höchstens aus 50 Mitgliedern bestand. Es ist daher anzunehmen dass das notwendige Quorum 24 Personen bildeten.

- Es werden Adelsgeschlechter aufgezählt, deren Vertreter im Rat erschienen waren. Daraus ist auch zu ersehen welche Territorien vertreten wurden, und auch die Tatsache dass die Macht bestimmter Adeligen in entsprechenden Gebieten erblich war.

- Als eine der wichtigsten Folgerungen aus dieser Betrachtung drängt sich die Feststellung auf dass der Kreis der bosnischen Grosswürdenträger bereits im XIII Jahrh. erblich geworden ist, sich von den übrigen Feudalherren hermetisch abgeschlossen hielt, als Sozialschicht in der feudalen Abstufung, sowie als eine Gruppe die alle wichtigeren öffentlichen Dienste monopolisierte, geformt hat.

- Im Abschluss des Artikels erwähnt der Autor die Herkunft der Feudalherren, die Differenzierung innerhalb der Gruppe, die Zuständigkeit des Kollegiums als staatlichen Organs, seiner Herkunft als rechtliche Institution, sowie das Verhältnis zwischen dem Kollegium der Barone und des Landtags.